

Список использованных источников:

1. Європейські в'язничні правила. Прийнято Комітетом Міністрів 11 січня 2006 р. на 952-й зустрічі Заступників Міністрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_032/
2. Степанюк А. Х. Уголовно – исполнительное право Украины: учебник / А. Х. Степанюк. – Харьков: Право, 2006. – 255 с.
3. ВИЧ/СПИД в местах заключения: сб. метод. пособ. для разработчиков политики, администрации тюрем, тюремного персонала и медико-санитарных работников в местах заключения / [под ред. С. В. Ваньковского]. – Нью-Йорк: [б. и.], 2009. – 154 с.
4. Проблема наркомании в тюрьмах и меры по снижению вреда: доклад о положении дел. – Копенгаген: Европейское региональное бюро ВОЗ, 2005. – 33 с.
5. Приказ Минюста и МЗО Украины «Об утверждении порядка организации предоставления медицинской помощи осужденным к лишению свободы» от 15.08.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14/para306#n306>

Гоголь Є.С.

студентка,

Науковий керівник: Родіонова Т.В.

старший викладач,

Одеський національний університет

імені І.І. Мечникова

ПРАЦЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ПРАВО ЧИ ОBOB'ЯЗОК

Праця – це основна умова людського існування і, безумовно, серед заходів виправного впливу на засуджених вона займає особливе місце. Протягом тривалого історичного періоду проблема трудової зайнятості засуджених у місцях позбавлення волі не була в юридичній науці предметом глибокого і всебічного аналізу. Але для багатьох держав світу, в тому числі для України, характерною є проблема застосування праці ув'язнених радше як засіб покарання, а не засіб забезпечення їх можливості адаптуватись до життя на волі після звільнення, хоча одним із найважливіших аспектів повернення колишніх ув'язнених до суспільного життя є їх спроможність брати участь у суспільному виробництві.

Важливість та актуальність цієї теми дослідження підтверджується тим, що на даний час порядок, підстави і форми залучення до праці засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, сформульовані в міжнародних правових актах по поводженню із засудженими. Так, у ст. 8 Міжнародного пакту про цивільні і політичні права (1966 р.) підкреслюється, що робота або служба осіб, які знаходяться в місцях позбавлення волі за законним вироком суду, не відноситься до примусової або обов'язкової праці [1, ст. 8]. Європейські в'язничні правила встановлюють, що характер роботи, що надається, повинен підтримувати або розвивати навички, які дозволять ув'язненому заробляти собі на життя після звільнення [2, п. 26].

Зміни, які відбулися в діючому національному кримінально-виконавчому законодавстві, введені Законом України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України, щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» від 8 квітня 2014 р., розширили права та законні інтереси засуджених в рамках статті 118 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК) щодо надання їм «права працювати», тим самим звільнивши їх від «обов'язку працювати». В результаті чого, на думку багатьох дослідників, було встановлено негативні наслідки практичного застосування норм статті 118 КВК України в частині організації праці засуджених до позбавлення волі. Тож, на наш погляд, варто розглянути це питання детальніше.

І справді, в Конституції України закріплено, що засуджені особи користуються всіма правами, що і громадяни України, крім обмежень, зазначених у вирокі суду. З цього приводу у науковців існують різні точки зору на дану проблему. Одні схильні до того, щоб працю в цьому випадку розглядати як право, оскільки Україна прагне до гуманізації і укорінення більш демократичних поглядів на право. Інші ж вважають, що у даному контексті мова має йти про обов'язок, оскільки за такого підходу праця, у першу чергу, виступає засобом перевиховання, ресоціалізації особи та економічного відновлення завданої шкоди. Переважна більшість схиляється до того, щоб праця в даному випадку вважалась все-таки обов'язком, не дивлячись на те, що зміст міжнародно-правових актів та міжнародних стандартів, чітко встановлює, що праця засуджених не повинна бути примусовою. Так, О. Г. Пермінов посилається на те, що принцип обов'язковості праці засуджених не суперечить і міжнародним нормам, цитуючи Мінімальні стандартні правила поведінки з в'язнями (МСП) у частині того, що всі засуджені зобов'язані працювати відповідно до їх фізичних можливостей [3, с. 183].

Також слід додати на користь підтвердження цієї думки, що Державна цільова програма реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2013 р., визначає, що одним із напрямів реформування ДКВС України є створення умов для залучення засуджених до праці і відшкодування ними збитків, завданих злочином, та виконання інших майнових зобов'язань. Але нині діюча норма статті КВК України певною мірою суперечить основній меті програми, оскільки виникає питання, яким чином засуджених до позбавлення волі можна зобов'язати відшкодувати збитки, завдані злочином, та виконання інших майнових зобов'язань, якщо вони мають право не працювати?

У цілому подібною є спрямованість і Європейських пенітенціарних правил (ЄТП). Зокрема, вони пропонують розглядати працю в місцях позбавлення волі як позитивний елемент виправного впливу, професійної підготовки та адміністративного управління; ув'язненим має надаватися достатній обсяг суспільно корисної праці або, наскільки це доцільно, іншої цілеспрямованої діяльності із тим, щоб вони були зайняті нею протягом робочого дня [2, п. 26].

Звісно, заборона примусової праці – один із основних принципів демократії, закріплений у ст. 8 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Міжнародна організація праці розуміє примусову працю як виконання роботи під погрозою будь-якого покарання (насильницького впливу). Водночас не вважається примусовою працею військова служба чи альтернативна служба (невійськова), а також робота чи служба, що виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і надзвичайний стан. Останнє визначення дає деяким фахівцям підстави для висновку, що «обов'язкова праця засуджених до позбавлення волі не може розглядатися як вид примусової праці» [4, с. 330].

Як негативний аспект того, що праця тепер визнається правом, а не обов'язком ув'язнених, слід відзначити й те, що єдиною формою «соціально-виховної та психологічної роботи» у випадках відмов від робіт із благоустрою було та залишається повторне «роз'яснення положень ст. 107, 108, 132, 133 КВК України та ст. 391 КК України про те, що відмова від виконання законних вимог адміністрації установи тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 391 КК України». З одного боку, адміністрацією установ виконання покарань не робляться спроби іншим чином мотивувати засудженого до участі в таких роботах, зокрема, шляхом перегляду їх видів з метою обрання більш прийнятних для даного засудженого, надання часу для переосмислення поведінки із залученням працівників психологічної служби, представників громадських організацій тощо [5, с. 82]. З іншого – держава несе тягар по утриманню даної категорії осіб. У нашій державі утримання ув'язнених відбувається за рахунок бюджетних коштів, і у разі якщо засуджена до позбавлення волі особа працює, з її заробітку держава відшкодовує понесені на неї кошти в порядку регресу. Якщо ж засуджений відмовляється працювати, оскільки праця є правом, а інше майно та кошти у неї відсутні, то держава не має можливості витребувати понесені в результаті утримання збитки. Таким же чином засуджена особа не в змозі відшкодувати шкоду, заподіяну власним злочином, а тому потерпіла сторона не може відновити порушені права.

Також одним із негативних аспектів зміни обов'язку працювати на право є те, що адміністрації органів та установ виконання покарань зловживають цим. Так, правозахисники констатують, що часто засуджені працюють неофіційно, тобто юридично адміністрація зазначає, що засуджена особа відмовилася від праці, а фактично ця ж особа працює, не отримуючи ніяких коштів. Також правозахисні організації зазначають, що адміністрація установ у деяких випадках пропонує засудженим за певні преференції, наприклад, за обіцянку надати умовно-дострокове звільнення, письмово погодитись працювати без оплати. Крім цього, громадські правозахисні організації відзначають випадки роботи ув'язнених по 12 годин та навіть у дві зміни, при тому, що офіційно це не фіксується, що дає можливість адміністрації пенітенціарних установ заперечувати такі порушення нормування праці ув'язнених. Як наслідок, держава несе менші збитки по оплаті праці і отримує такий же результат, як і у випадку, коли це є обов'язком. Однак у

розглянутому випадку порушуються права засудженої особи, бо вона фактично притягується до примусової праці.

Проаналізувавши норми міжнародно-правових актів, міжнародну практику, норми національного законодавства, погляди науковців на ситуацію, яка скалася на даний час в Україні, можна зробити висновок, що порядок регулювання праці засуджених до позбавлення волі у старій редакції КВК не суперечив міжнародним стандартам, не порушував права ув'язнених, тобто і так був достатньо демократичним, а зміна права працювати на обов'язок потягнула за собою більше негативних наслідків, ніж принесла користі. Тому, на наш погляд, доцільно було б переглянути рішення щодо наділення засуджених до позбавлення волі обов'язком працювати з метою їх соціального виховання.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний пакт про цивільні і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043
2. Європейські в'язничні правила. Прийнято Комітетом Міністрів 11 січня 2006 р. на 952-й зустрічі Заступників Міністрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_032
3. Перминов О. Г. Проблемы реализации уголовного наказания: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08 / О. Г. Перминов. – Москва: Российский государственный университет нефти и газа им. И. М. Губкина, 2002. – 321 с.
4. Рыбак М. С. Ресоциализации осужденных к лишению свободы: проблемы теории и практики: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08 / М. С. Рыбак. – Саратов, 2001. – 450 с.
5. Зайцева Е. Н. Цели наказания и средства их достижения в исправительных учреждениях: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Е. Н. Зайцева. – Краснодар, 1998. – 175 с.

Радзівілл А.В.

здобувач,

Київський університет права

Національної академії наук України

Науковий керівник: Костенко О.М.

доктор юридичних наук, професор, академік,

Національна академія правових наук України

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ КАТУВАННЮ В УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

В доповіді щодо ситуації з правами людини в Україні з 16 лютого по 15 травня 2016, опублікованій у червні 2016 року управлінням Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), стверджується, що «незаконне утримання під вартою, тортури та поведження, що принижує гідність, залишається звичною справою в регіоні». Це вказує на те, що проблеми протидії та запобігання злочинам, пов'язаних з катуванням зараз набагато масштабніші, ніж до військового конфлікту на сході [1].